

ВОЛТЕР
МИКРОМЕГАС
ФИЛОСОФСКА ИСТОРИЯ

Превод от френски: Боян Атанасов, —

chitanka.info

ГЛАВА I

ПЪТУВАНЕ НА ЕДИН ЖИТЕЛ НА ЗВЕЗДАТА СИРИУС ДО ПЛАНЕТАТА САТУРН

На една от онези планети, които обикалят около звездата, наречена Сириус, живееше един много умен младеж, с когото имах честта да се запозная при последното му пътуване, което той направи до нашия малък мравуняк. Наричаше се Микромегас^[1], име, което много подхожда на всички велики хора. Той бе осем левги висок: под осем левги разбирам двадесет и четири хиляди геометрични крачки от по седем стъпки всяка. Някои математици, хора винаги полезни на обществото, ще грабнат веднага перото и ще намерят, че понеже господин Микромегас, жител на страната Сириус, е висок двадесет и четири хиляди крачки от главата до краката, което прави сто и двадесет хиляди кралски стъпки, и че понеже ние, гражданите на Земята, имаме ръст едва пет стъпки и тъй като нашата планета има девет хиляди левги обиколка, ще открият — казвам, че небесното тяло, което го е създало, непременно трябва да има точно двадесет и един милиона и шестстотин хиляди пъти по-дълга обиколка от нашата малка Земя. Няма нищо по-просто и по-обикновено от това в природата. Сравнени с турската, московската или китайската империя, държавите на някои германски или италиански владетели, които човек би могъл да обиколи за половин час, са само едно слабо указание за огромните разлики, които природата е създала във всички същества.

Ръстът на негово превъзходителство, бидейки толкова висок, както казах, всички наши скулптори и художници лесно ще се съгласят, че коланът му може да има дължина от петдесет хиляди кралски стъпки, и това е една много красива пропорция.

Колкото до неговия ум, той е един от най-образованите на този свят. Знае много неща. Дори е измислил някои неща. Едва двеста и

петдесет годишен, той всмучеше, както е обичаят, в йезуитския колеж на своята планета, когато със силата на своя ум отгатна над петдесет Евклидови теореми. Това представлява осемнадесет теореми повече, отколкото Блез Паскал^[2], който, както казва сестра му, след като отгатнал трийсет и две теореми, докато си играел, станал след това доста посредствен геометър и много лош метафизик. Когато беше на четиристотин и петдесет години, в края на детството си, той направи дисекция на много от онези дребни насекоми, които нямат повече от сто стъпки диаметър и не могат да бъдат наблюдавани с обикновени микроскопи. Написа една много любопитна книга, която му причини доста неприятности. Мюфтията на неговата страна, дребнав човек и голям невежа, намери в книгата му подозрителни, неблагозвучни, дръзки твърдения, които миришеха на ерес, и започна ожесточено да го преследва; касаеше се за това дали субстанциалната форма на бълхите на Сириус е от същото естество като тази на охлювите. Микромегас се защитаваше упорито и спечели жените на своя страна. Делото трая двеста и двацет години. Най-после мюфтията успя да убеди юристите да осъдят книгата, макар че те не я бяха чели, и на автора бе заповядано да не се явява в двореца в продължение на осемстотин години.

Микромегас не беше особено много огорчен, че е отстранен от двореца, който беше пълен само с неприятности и дребнавости. Той написа една много забавна песен срещу мюфтията, който обаче не се смути много от нея. След това младият философ започна да пътешества от планета на планета, за да завърши образованието на ума и сърцето си, както се казва. Тези, които пътуват само с пощенска кола или с файтон, несъмнено много ще се учудят на тамошните превозни средства, защото ние, които живеем на нашата купчинка кал, не можем да си представим нищо извън това, с което сами си служим. Нашият пътешественик бе запознат прекрасно със законите на гравитацията, както и с всички привличащи и отблъскващи сили в природата. Използваше ги много умело и, ту чрез някой слънчев лъч, ту с помощта на някоя комета, той и спътниците му отиваха от едно небесно тяло на друго, както птичките подхвъркват от клон на клон. За кратко време той обиколи Млечния път. Трябва да призная, че зад безбройните звезди, с които той посети, Микромегас никога не видя прекрасните небесни селения, които бележитият викарий Деръм^[3] се

хвали, че е видял през телескопа си. Не че твърдя, че г-н Деръм не е видял добре, Боже опази! Но Микромегас беше по самите тези места, при това той е много наблюдателен... Но не желая да противореча никому. След като доста обикаля, Микромегас пристигна на небесното тяло Сатурн. Колкото и да бе свикнал да среща нови неща, когато видя колко малко е това небесно тяло и колко дребни са обитателите му, отначало не можа да се сдържи и на лицето му се появи онази усмивка на превъзходство, която понякога се изписва и на лицето на най-мъдрите. Защото Сатурн е само деветстотин пъти по-голям от Земята и гражданите на тази страна са просто джуджета, високи едва около хиляда лакти. Отначало малко се подиграваше с тамошните хора така, както някой италиански музикант, дошъл във Франция, се смее на музиката на Люли^[4]. Но като сириусец, той имаше остър ум, бързо схвана, че едно мислещо същество може съвсем да не бъде смешно само защото е високо едва три хиляди стъпки. След като учуди сатурняните с ръста си, той се сближи с тях. Завърза задушевно приятелство със секретаря на Академията на Сатурн, човек извънредно умен, който в същност не беше нищо изобретил, но даваше добри доклади за изобретенията на другите. Пишеше доста приемливи стихчета и правеше големи изчисления. За удоволствие на читателите ще предам тук странния разговор, който Микромегас има един ден с г-н секретаря.

[1] Микромегас — име, съставено от гръцките думи „микрос“ (малък) и „мегас“ (голям). ↑

[2] Блез Паскал (1623–1662 г.) — бележит френски математик, физик и философ. ↑

[3] Уилям Деръм — английски богослов. ↑

[4] Жак-Батист Люли (1633–1687 г.) — френски композитор. ↑

ГЛАВА II

РАЗГОВОР НА ЖИТЕЛЯ НА СИРИУС С ЖИТЕЛЯ НА САТУРН

След като негово превъзходителство легна и секретарят се приближи до лицето му:

— Трябва да се признае — рече Микромегас, природата е много разнообразна.

— Да — отвърна сатурнянинът, — природата е като леха, чиито цветя...

— О — извика другият, — оставете вашите лехи!

— Тя е — поде секретарят — като множество от руси и чернокоси красавици, чиито накити...

— Е, за какво ми са вашите чернооки красавици! — рече Микромегас.

— Тя е прочие като галерия с картини, чиито очертания...

— О, не! — рече пътешественикът. — Още веднаж ви казвам, че природата си е като природа. Защо да търсим сравнения?

— За да ви доставя удоволствие — отговори секретарят.

— Съвсем не искам да ми се доставя удоволствие — отговори пътешественикът; — искам да ме осведомяват. Най-напред ми кажете колко сетива имат хората на вашата планета.

— Ние имаме седемдесет и две сетива — рече академикът — и всеки ден се оплакваме, че са много малко. Нашето въображение надминава нуждите ни; ние намираме, че с нашите седемдесет и две сетива, нашия пръстен и нашите пет луни сме прекалено ограничени; и въпреки цялото си любопитство и доста големия брой страсти, които са последица от седемдесет и двете ни сетива, имаме предостатъчно време да скучаем.

— Напълно ви вярвам — рече Микромегас, — защото на нашата звезда ние притежаваме около хиляда сетива и все пак ни остава някакво смътно желание, някакво особено безпокойство, което

непрекъснато ни напомня, че сме твърде незначителни и че има много по-съвършени същества от нас. Аз съм пътувал, виждал съм смъртни, които стоят много под нас, виждал съм други, които стоят много по-високо от нас, но никога не съм виждал същества, които да нямат повече желаня, отколкото истински нужди, и повече нужди, отколкото възможности да ги удовлетворят. Може би един ден ще стигна до някоя страна, където не липсва нищо, но досега никой не ми е дал положителни сведения, че такава страна съществува.

Сатурнянинът и сириусецът започнаха да правят какви ли не догадки, но след дълги, много остроумни и доста несигурни разсъждения трябваше да се върнат към фактите.

— Колко време живеете вие? — запита сириусецът.

— О, много малко — отвърна човечето от Сатурн.

— Също както и ние — каза сириусецът. — Винаги се оплакваме, че животът ни е много кратък. Сигурно това е един от всеобщите закони на природата.

— Уви — ние живеем само петстотин големи обиколки около слънцето — каза сатурнянинът. (Това прави около 15 хиляди години, ако смятаме по нашему.) Виждате, че това значи да умреш почти в същия миг, в който си роден. Нашето съществуване е една точка, нашата трайност е само един миг, нашата планета е просто един атом. Едва е почнал човек да се образова малко и смъртта идва, преди да е добил някаква опитност. Колкото до мен, не смея да правя никакви планове, чувствам се като капка вода в огромен океан. Срамувам се, особено пред вас, за смешната роля, която играя на този свят.

Микромегас му отговори:

— Ако вие не бяхте философ, бих се страхувал, че мога да ви огорча, като ви кажа, че нашият живот е седемстотин пъти по-дълъг от вашия, но вие знаете много добре, че когато трябва да върнем тялото си на естеството и да съживим природата под друга форма, тоест да минем през това, което се нарича смърт, когато дойде този момент на метаморфоза, абсолютно все едно е дали сме живели цяла вечност или само един ден. Бил съм в страни, където хората живеят хиляда пъти по-дълго от нас, и открих, че и там роптаят. Но навсякъде има разумни хора, които знаят да се примиряват със съдбата си и да благодарят на създателя на природата. Той е пръснал във Вселената изобилие от разновидности, в които има възхитително еднообразие. Например

всички мислеци същества са различни, но в основата си приличат, защото всички са надарени с мисли и желания. Навсякъде материята и еднаква, но във всяко небесно тяло тя има различни свойства. Колко такива различни свойства наброявате вие във вашата материя?

— Ако имате пред вид онези свойства — рече сатурнянинът, — без които ние смятаме, че тази планета не би могла да съществува такава, каквато е, те са на брой триста — пространство, непроницаемост, подвижност, гравитация, делимост и т. н.

— Очевидно — отвърна пътешественикът — този малък брой е достатъчен за целите, които Творецът е имал, когато е създал вашето малко обиталище. Във всичко виждам неговата мъдрост и се възхищавам от нея. Навсякъде откривам разлики, но навсякъде също откривам и пропорция. Вашата планета е малка, вашите жители са също малки, вие имате малък брой възприятия, вашата материя има малко свойства, всичко това е дело на Провидението. Ако добре разгледате вашето слънце, какъв цвят ще кажете, че има?

— Бяло, което доста бие на жълто — рече сатурнянинът; — когато разложим един негов лъч, намираме, че е съставен от седем цвята.

— Нашето слънце бие на червено — каза жителят на Сириус — и при нас има трийсет и девет основни цвята. Измежду всички слънца, до които съм се доближил, нямаше две, които да си приличат, както у вас няма лице, което да не е различно от всички други.

След много въпроси от този род той се осведоми колко основни субстанции има на Сатурн. Научи, че те наброяват едва трийсетина: Бог, пространство, материя, пространствени същества, които чувстват, пространствени същества, които чувстват и мислят, мислеци същества, които нямат пространство, вещества, които взаимно се проникват, вещества, които не се проникват взаимно и т. н. Сириусецът, в чиято родина наброяваха триста субстанции и който бе открил три хиляди други при своите пътешествия, изуми философа на Сатурн. Най-после, след като споделиха взаимно малко от това, което знаеха, и много от онова, което не знаеха, и след като бяха разсъждавали през цяла една обиколка около Слънцето, те решиха да направят заедно едно малко философско пътешествие.

ГЛАВА III

ПЪТЕШЕСТВИЕ НА ДВАМАТА ОБИТАТЕЛИ НА СИРИУС И САТУРН

Нашите двама философи бяха готови да се издигнат в атмосферата на Сатурн, добре запасени с математически инструменти, когато любовницата на сатурнянина, която бе узнала за тяхното намерение, дойде, обляна в сълзи, да обсипе приятеля си с упреци. Тя беше хубавичка черноока женичка, едва шестстотин лакти висока, чийто нисък ръст се компенсираше от многобройните ѝ други прелести.

— О, жестоки човече — извика тя, — след като ти устоях хиляда и петстотин години, когато най-последно започнах да ти се отдавам, когато съм прекарала едва сто години в прегръдките ти, ти ме напускаш, за да тръгнеш да пътешестваш с един гигант от някакъв друг свят. О, у теб има само любопитство, у теб никога не е имало любов. Ако беше истински сатурнянин, щеше да ми бъдеш верен. Къде ще обикаляш? Какво искаш? Нашите пет луни не са такива скитници като теб, а и нашият пръстен не е така непостоянен. Свършено е, аз вече няма да обичам никого.

Философът я разцелува, плака с нея, макар че беше философ, а дамата, след като припадна, отиде да се утеши с един местен млад учител.

Междувременно нашите двама любопитни философи заминаха; най-напред скочиха на пръстена и откриха, че той е твърде плосък, както доста добре бе отгатнал един именит жител на нашата планета, оттам започнаха да обикалят от луна на луна. Край последната луна минаваше една комета. Пътешествениците се спуснаха върху нея заедно със слугите и приборите си. След като изминаха около сто и петдесет милиона левги, те срещнаха спътниците на Юпитер. Отбиха се на тази планета и останаха там една година, в течение на която научиха някои доста любопитни тайни, които сега биха били под печат,

ако не бяха господа инквизиторите — те намериха, че някои изрази са малко прекалени. Но аз прочетох ръкописа в библиотеката на именития архиепископ на... който с щедрост и любезност, достойни за най-голяма похвала, ми позволи да прегледам книгите му.

Но да се върнем при нашите пътешественици. Те напуснаха Юпитер, преминаха едно пространство от около сто милиона левги, заобиколиха планета Марс, която, както е известно, е пет пъти по-малка от нашата малка планета, видяха двете луни, които служат на тази планета и които са се изплъзнали от погледа на нашите астрономи. Знам много добре, че отец Кастел^[1] ще пише, и то доста забавно, срещу съществуването на тези две луни, но аз се позовавам на тези, които разсъждават по аналогия. Тези добри философи разбират колко трудно би било за Марс, който е толкова далеч от Слънцето, да мине с по-малко от две луни. Както и да е, виждайки, че планетата е толкова по-малка, нашите хора се страхуваха, че на нея няма да има достатъчно място да легнат, затова я отминаха и продължиха пътя си подобно на пътници, които не благоволяват да се отбият в някоя мръсна селска кръчма и продължават до съседния град. Но скоро сириусецът и неговият другар се разкаяха за постъпката си. Пътуваха дълго и не откриха нищо. Най-после забелязаха слаба светлинка; това беше Земята. На хора, идващи от Юпитер, тя изглеждаше жалка. Но понеже се бояха, че може да се разкайват втори път, решиха да слязат на нея. Минаха по опашката на кометата, видяха едно тъкмо подходящо за случая полярно сияние, скочиха в него и стигнаха на Земята на северния бряг на Балтийско море; това беше на пети юли хиляда седемстотин трийсет и седма година, нов стил.

[1] Шарл Кастел — френски йезуит, който пишел по научни въпроси. ↑

ГЛАВА IV

КАКВО ИМ СЕ СЛУЧИ НА ЗЕМНОТО КЪЛБО

След като си починаха известно време, те изядоха на обед две планини, които техните слуги сготвиха доста прилично. След това поискаха да опознаят малката страна, в която бяха слезли. Най-напред тръгнаха от север на юг. Сириусецът и хората му обикновено правеха крачки от по около трийсет хиляди кралски стъпки, джуджето от Сатурн ги следваше задъхано отдалеч. То трябваше да направи около дванайсет крачки, когато сириусците правеха една. Представете си едно съвсем малко кученце, което можеш да сложиш в джоба си, да тича след някой гвардейски капитан на пруския крал.

Тъй като тези чужденци вървяха доста бързо, те обиколиха Земята за около трийсет и шест часа. Слънцето, в действителност Земята, извършва това пътуване за едно денонощие, но трябва да се има предвид, че се движим много по-лесно, когато се въртим около оста си, отколкото когато ходим с краката си. И така, ето че се върнаха там, откъдето бяха тръгнали, след като видяха онази едва забележима за тях локва, която се нарича Средиземно море, и онова малко езеро, което под името Велики океан, обгражда къртичината. Океанът едва достигаше до колената на джуджето, а спътникът му си намокри само токовете. Те отиваха и се връщаха отгоре и отдолу на Земята и направиха всичко възможно, за да открият дали това кълбо е обитавано, или не. Навеждаха се, лягаха, опипваха навсякъде, но очите и ръцете им не бяха съразмерни на малките същества, които пъплят по земята. Те не получиха никакви възприятия, които да събудят у тях някакво подозрение, че ние и нашите събрата, другите обитатели на Земята, имаме честта да съществуваме.

Джуджето, което понякога правеше малко прибързани заключения, реши отначало, че на Земята няма живи същества.

Първото му основание беше, че не беше видяло никого. Микромегас учтиво му обърна внимание, че то разсъждава доста неправилно:

— Защото — каза той — с вашите малки очи вие не виждате някои звезди от петдесета величина, които аз забелязвам твърде ясно. Ще заключите ли от това, че тези звезди не съществуват?

— Но аз добре опипах всичко — възрази джуджето.

— Но — отговори другият — вашето осезание е несъвършено.

— Но — рече джуджето — това кълбо е така лошо построено, то е така неправилно и формата му ми се струва смешна! Тук всичко изглежда като в някакъв хаос. Виждате ли тези малки поточета, никое от които не върви направо, тези езерца, които не са нито кръгли, нито четвъртити, нито овални, нито с някаква друга правилна форма, всички тези остри зрънца, настърчали по това кълбо, които ми израниха краката. (Той имаше пред вид планините.) Забелязвате ли също така формата на това кълбо, как е сплескано на полюсите и как се върти накриво около Слънцето, така че неизбежно областите около полюсите трябва да са пусти? В действителност това, което ме кара да мисля, че тук няма никого, е, че според мен хора със здрав разум не биха искали да живеят тук.

— Е, какво — каза Микромегас, — може би тук не живеят хора, които имат здрав разум. Но има известни указания, че тази планета не е създадена току-тъй. Вие казвате, че тук всичко ви се струва неправилно, защото на Сатурн и на Юпитер всичко е изтеглено по конец. Е, може би именно по тази причина тук всичко е малко объркано. Нали ви казах, че при моите пътувания винаги съм забелязвал голямо разнообразие? Сатурнянинът възрази на всички тези съображения. Спорът можеше да продължи безкрайно, но за щастие Микромегас така се разгорещи, че скъса връвта на диамантената си огърлица. Диамантите се изсипаха на земята. Те бяха хубавички, доста различни по големина диаманчета, от които най-големите тежаха по четиристотин ливри, а най-малките — по петдесет. Джуджето събра няколко от тях. Разглеждайки ги отблизо, то забеляза, че те бяха така шлифовани, че се бяха превърнали в отлични лещи. И така, то взе една малка леща от сто и шейсет стъпки в диаметър и я постави пред зеницата си. Микромегас също си избра една, която беше широка две хиляди и петстотин стъпки. Тези диаманти бяха прекрасни микроскопи, но въпреки това отначало двамата пътници не можаха да

видят нищо с тях и трябваше да ги нагодят към очите си. Най-последният на Сатурн видя нещо едва забележимо, което мърдаше плитко под водата в Балтийско море, това беше един кит. Той сръчно го взе с малкия си пръст, постави го на нокътя на палеца си и го показа на другаря си, който за втори път се разсмя, виждайки колко смешно малки бяха обитателите на Земята. Убеден сега, че нашият свят е обитаем, сатурнянинът бързо реши, че на него има само китове и понеже обичаше много да умува, поиска да отгатне откъде една такава дребна пращинка черпи сили, за да се движи, дали има представи, воля, свобода. Микромегас бе крайно озадачен, той най-търпеливо разгледа животните и резултатът от неговото изследване беше, че не би могло да се смята, че в това животно е вложена душа. Двамата пътешественици бяха склонни да мислят, че нашето обиталище е лишено от дух, но в този момент с помощта на микроскопа забелязаха нещо по-едро от кит, което плуваше по Балтийско море. Както е известно, по онова време една дружина философи се връщаше от полярния кръг, където бяха правили наблюдения, които никой дотогава не се бе сетил да направи. Вестниците писаха, че корабът им е заседнал на бреговете на Ботническият залив и че те едва са се спасили, но на този свят човек никога не знае каква е истината. Аз ще ви разкажа най-чистосърдечно как се развиха събитията, без да прибавя нещо от себе си, а това изисква не малко усилие от един историк.

ГЛАВА V

ПРЕЖИВЕЛИЦИ И РАЗСЪЖДЕНИЯ НА ДВАМАТА ПЪТЕШЕСТВЕНИЦИ

Микромегас съвсем полека протегна ръка към мястото, където се бе появил предметът, изпъна напред два пръста, после ги дръпна назад, страхувайки се, че няма да успее да го хване, сетне ги разтвори, стисна ги и доста сръчно улови кораба, който носеше онези господата. След това го постави на нокътя си, без да стиска странния предмет, за да не би да го смачка.

— Ето едно животно, много по-различно от първото — каза джуджето от Сатурн.

Гигантът от Сириус постави мнимото животно в шепата си. Пасажерите и екипажът помислиха, че са отнесени от ураган и смятайки, че се намират на някаква скала, се разтичаха, моряците вдигаха бъчви с вино, хвърляха ги върху ръката на Микромегас и сами скачаха след тях. Геометрите взеха своите квадранти, сектори и лапонските момичета и слязоха на пръстите на сириусеца. Те така се разшетаха, че той най-после усети, че нещо се движи и гъделичка пръстите му. Някой заби в показалеца му тояга с желязно острие, което навлезе цяла стъпка в кожата му. По този сърбеж сириусецът реши, че нещо е излязло от малкото животно, което той държеше в ръката си. Но отначало не отгатна нищо повече от това. Лещата, с която едва се различаваше кит от кораб, не можеше да улови такова незабележимо същество като човека. Нямам намерение да засягам ничия суетност, но съм задължен да помоля хората, които си придават важност, да направят заедно с мен едно малко разсъждение: ако приемем, че ръстът на хората е около пет стъпки, на земята ние няма да личим повече, отколкото някоя животинка, висока една шестстотинхилядна част от дюйма, която пълзи по топка, чиято обиколка е десет стъпки. Представете си същество, което би могло да държи цялата Земя в шепата си и което би имало органи, пропорционални на нашите.

Напълно възможно е да има голям брой такива същества и тогава, представете си, моля ви се, какво биха мислили те за онези битки, които е трябвало да дадем заради две села.

Не се съмнявам, че ако някой капитан на великите гренадири прочете някога това произведение, непременно ще заповяда калпаците на войниците му да бъдат поне две стъпки по-високи, но го предупреждавам, че напразно ще си направи този труд, защото и той, и хората му ще си останат винаги безкрайно малки.

Какво чудно умение бе нужно на нашия философ от Сириус, за да съзре атомите, за които току-що говорих! Когато Льовенхок и Хартсъокер са видели първите атоми — или са сметнали, че виждат зрънцата, от които сме съставени, те далеч не са били толкова учудени от откритието си. Какво удоволствие изпита Микромегас, когато видя да се движат тези малки машини и започна да разглежда всичките им движения и да следи всичките им действия! Как се развива само! С каква радост сложи една от своите лещи в ръцете на спътника си!

— Виждам ги — викаха и двамата едновременно. — Гледайте как носят товари, как се навеждат, как се изправят.

Докато казваха това, ръцете им трепереха от удоволствие, че виждат тъй нови предмети, и от страх, че могат да ги изгубят. Минавайки от крайно съмнение към крайно лековерие, сатурнянинът помисли, че вижда как малките животинки се занимават с продължението на рода си.

— О — повтаряше той, — залових природата на местопрестъплението.

Но той се мамеше, тъй като съдеше по външния вид на нещата, нещо, което се случва извънредно често, независимо от това дали си служим с микроскоп, или не.

ГЛАВА VI

ТОВА, КОЕТО ИМ СЕ СЛУЧИ ПРИ ХОРАТА

Микромегас, който беше много по-наблюдателен от джуджето, ясно видя, че прашинките си говореха и той обърна внимание на своя другар върху този факт. Засрамен, че се е излъгал по въпроса за размножението, сатурнянинът съвсем не искаше да допусне, че подобни същества могат да си предават мисли едно на друго. И той също както сириусеца имаше дарбата да разбира езиците. Понеже не чуваше прашинките да си говорят, джуджето предполагаше, че те не говорят; впрочем как биха могли такива едва забележими същества да имат гласови органи и какво биха имали да си кажат? За да говорим, трябва да мислим или почти, но ако те мислят, значи, че трябва да имат нещо равностойно на душа, а на него му изглеждаше най-голяма безсмислица да се приписва нещо като душа на този животински вид.

— Но преди всичко — каза сириусецът — вие помислихте, че те правят любов. Нима смятате, че може да се прави любов, без да се мисли и без да се изрече поне някоя дума или поне без да те чуят? Нима предполагате, че е по-трудно да се измисли един аргумент, отколкото да се направи едно дете?

— За мен и едното, и другото са велики тайни. Вече не смея нито да вярвам, нито да отричам — каза джуджето — вече нямам мнение. Трябва да се опитаме изучим тези насекоми, след това ще разсъждаваме.

— Много добре казано — съгласи се Микромегас. Той веднага измъкна едни ножици и изряза ноктите си; с една изрезка от нокътя на палеца си веднага па прави нещо като голям рупор, подобен на широка фуния, и мушна тази тръбичка в ухото си. Широкият отвор на фунията обхващаше кораба и целия му екипаж И най-слабият глас се поемаше от кръгообразните нишки на нокътя и така, благодарение на своята изобретателност, философът от горния свят прекрасно чу бръмченето на насекомите от долния свят. Само за няколко часа той успя да различи думите и най-после да разбере френския език, на който те

говореха. Джуджето направи същото, макар и малко по-трудно. Учудването на пътешествениците растеше с всеки изминат миг. Те чуваха, че тези червейчета говорят доста смислено. Тази игра на природата им изглеждаше необяснима. Лесно можете да си представите, че и сириусецът, и неговото джудже горяха от нетърпение да завържат разговор с атомите. Но джуджето се страхуваше, че гръмотевичният глас, и особено гласът на Микромегас, може да оглуши червейчетата, без те да могат да чуят думите им. Трябваше да се намали силата на гласовете им. Те поставиха в устата си тънки пръчици, нещо като малки клечки за зъби, чийто силно заострен край опираше в кораба. Жителят на Сириус държеше джуджето на коленете си, а кораба заедно с екипажа — върху нокътя си, навеждаше главата си и говореше съвсем тихо. Най-последно, след всички тези предпазни мерки и още много други подобни, той започна речта си така:

— Невидими насекоми, които ръката на Твореца е благоволила да създаде в бездната на безкрайно малкото и комуто благодаря, загдето ми разкри тайни, които изглеждаха неразгадаеми! Може би в двореца на Сириус не биха благоволили да ви погледнат, но аз не презирам никого и ви предлагам своето покровителство.

Никога на света не е имало по-учудени хора от тези, които чува думите на Микромегас. Те не можеха да открият откъде идват тези думи. Корабният свещеник изрече няколко молитви срещу зли духове, моряците се разпсуваха, а философите на кораба създадоха цяла теория, но каквато и теория да създадяха, и те не можаха да открият кой им говори. Тогава джуджето от Сатурн, чийто глас беше по-тих от гласа на Микромегас, ги запозна накратко с какви същества имат работа. Разказа им за пътуването от Сатурн и им обясни кой е г-н Микромегас. След като изказа съжаление, че са толкова малки, той ги запита дали винаги са били в това жалко състояние, тъй близо до небитието, какво правят на това кълбо, което изглежда, че принадлежи на китовете, дали са щастливи, дали се размножават, дали имат душа и стотици други въпроси от този род.

Един от учените, който много обичаше да спори и беше по-смел от другарите си, се засегна от това, че се съмняват в съществуването на душата му. Той насочи зрителната тръба на квадранта си към събеседника им, направи две измервания и на третото заговори така:

— И така, господине, вие мислите, че понеже сте хиляда лакътя висок от главата до краката, вие сте...

— Хиляда лакътя! — извика джуджето. — О, справедливи небеса! Отде може да знае той ръста ми? Хиляда лакътя! Не се е измамил и с един дюйм. Как, този атом ме е измерил! Той е геометър, той знае моите размери. А аз, който го виждам само през микроскопа, още не зная неговия ръст!

— Да, измерих ви — рече физикът — и ще измеря също така и вашия висок другар.

Предложението беше прието, негово превъзходителство се излегна с целия си ръст, защото, ако се изправеше, главата му щеше да бъде високо над облаците. Нашите философи му забиха едно голямо дърво на мястото, което доктор Суифт би назовал, но което аз ще избягна да нарека с името му поради голямото уважение, което храня към дамите. След това, чрез една поредица от свързани триъгълници, те заключиха, че това, което виждат, е действително един младеж, висок сто и двайсет хиляди кралски стъпки. Тогава Микромегас произнесе тези думи:

— Повече от всякога разбирам, че не трябва да се съди за нищо по привидните му размери. О Боже, ти, който си раздал ум на същества, които изглеждат, тъй жалки, за теб безкрайно малкото е така лесно, както безкрайно голямото. И ако е възможно да има същества по-малки от тези, и те дори могат да имат по-висш разум от онези великолепни животни, които видях небето, онези животни, които само с един крак биха покрили кълбото, върху което съм слязъл.

Един от философите му отговори, че може да бе сигурен, че действително съществуват разумни същества, много по-дребни от човека. Той му разказа не само всички онези невероятни неща, които Вергилий е писал за пчелите, но и това, което Свамердам^[1], е открил и което Реомюр^[2] е проверил чрез дисекция. Най-последно му обясни, че има животни, които са толкова по-малки от пчелите, колкото пчелите са по-малки от хората или колкото сириусецът е по-малък от онези огромни животни, за които той сам споменава, и че и тези големи животни биха изглеждали като пращинки пред други същества. Малко по малко разговорът стана интересен и Микромегас говори така:

[1] И. Свамердам — холандски естественик (1637–1680); изучавал анатомията и живота на насекомите. ↑

[2] Рене-Антоан Реомюр — френски физик и естественик (1683–1757). ↑

ГЛАВА VII

РАЗГОВОР С ХОРАТА

— О, разумни атоми, чрез които Вечното същество е благоволило да прояви своето умение и мощ, вие несъмнено вкусвате най-чисти радости на вашето кълбо, щом у вас има толкова малко материя и вие, както изглежда, сте само дух, сигурно прекарвате живота си в любов и размисъл. Това е истинският живот на духовете. Никъде досега не съм срещнал истинското щастие, но несъмнено то се намира тук.

При тези думи всички философи поклатиха глава и един от тях, по-откровен от другите, добросъвестно призна, че като се изключат малък брой земни жители, които никой не уважава, всички останали са сбирщина от глупави, нещастни и зли хора.

— Ние имаме повече материя, отколкото ни е нужно — рече той, — за да вършим много зло, ако злото идва от материята, и твърде много дух, ако злото идва от духа. Знаете ли например, че в момента, който ви говоря, сто хиляди глупци от нашата порода с шапки на глава убиват сто хиляди други животни с чалма на главата или са избивани от тях, и че почти по цялата Земя от незапомнени времена работите вървят така?

Жителят на Сириус изтръпна и попита каква може да бъде причината за тези вражди между такива жалки животни.

— Касае се — каза философът — за няколко купчини кал, високи колкото тока на обувката ви. Не че никой от тези милиони хора, които отиват да се колят, претендира дори за една сламчица от тези купчини кал. Касае се дали те ще принадлежат на един човек, когото наричат „султан“, или на един друг, когото наричат, не зная защо — „цезар“. Нито единият, нито другият никога не са виждали, нито ще видят някога малкото ъгълче земя, за което воюват; и почти никое от тия животни, които се колят едни други, никога не е виждало животното, заради което го колят.

— О, нещастници! — извика сириусецът възмутен. — Може ли човек да си представи нещо по-ужасно от такъв свиреп бяс! Иде ми да направя три крачки и да стъпча този мравуняк от жалки и смешни убийци.

— Не си правете този труд — му отговори един от философите. — Те сами достатъчно работят за собственото си унищожение. Трябва да ви кажа, че след десет години няма да остане и една стотна част от тези нещастници. Знайте, че дори и да не бяха измъкнали мечовете си, гладът, изтощението и развратът отнасят почти всички в гроба. Впрочем не те трябва да бъдат наказани, а онези варвари, които никога не излизат от кабинетите си и оттам, докато им се смилата храната, заповядват да се избият един милион души и след това нареждат да се отслужат благодарствени молебени.

Пътешественикът се чувстваше обхванат от жал за човешкия род, в който откриваше тъй учудващи контрасти.

— Понеже вие сте измежду малобройните мъдреци — каза той на тези господа — и тъй като очевидно не убивате никого за пари, кажете ми, моля ви се, с какво се занимавате?

— Ние правим дисекции на мухи — каза философът, — измерваме линии и събираме числа, съгласни сме по две-три неща, които разбираме, и спорим по две-три хиляди въпроса, които не разбираме.

Това възбуди любопитството на сириусеца и сатурнянина и те поискаха да разпитат тези мислещ атоми, за да разберат по кои неща са съгласни.

— На колко измервате — запита Микромегас — разстоянието между звездите на Горещника и голямата звезда на Близнаците?

Всички отговориха едновременно:

— Трийсет и два градуса и половина.

— А какво е разстоянието оттук до Луната?

— Шестдесет и половина земни диаметъра кръгло.

— Колко тежи вашият въздух?

Той смяташе, че ще ги улови в невежество, но всички му казаха, че въздухът тежи приблизително деветстотин пъти по-малко от същия обем най-лека вода и деветнайсет хиляди пъти по-малко от златото, от което се правят жълтици. Учудено от техните отговори, джуджето от

Сатурн бе склонно да вземе тези хора за магьосници, макар че преди четвърт час не допускаше, че те могат да имат душа.

Най-после Микромегас им каза:

— Понеже знаете така добре онова, което е извън вас, вие несъмнено познавате още по-добре това, което е вътре във вас. Кажете ми какво представлява вашата душа и как създавате понятията си.

Всички философи заговориха едновременно, както преди малко, но всички бяха на различни мнения. Най-старият цитираше Аристотел, друг произнасяше името на Декарт; този — името на Малбранш, онзи — на Лайбниц, трети — на Лок; един стар последовател на перипатетичната школа заяви високо и уверено:

— Душата е една ентелехия и причина, поради която тя притежава силата да бъде това, което е. Това е изрично казано от Аристотел на страница 633 на Лувърското издание — съвършенство, цел (на гръцки в текста) и тъй нататък.

— Не разбирам много добре гръцки — каза гигантът.

— Нито пък аз — каза философското червейче.

— Защо тогава — поде жителят на Сириус — цитирате някой си Аристотел на гръцки?

— Защото — възрази ученият — това, което не разбираме никак, трябва да се цитира на езика, който разбираме най-слабо.

Картезианецът взе думата и каза:

— Душата е един чист дух, който още в утробата на майка си е получил всички метафизични понятия и който, излизайки оттам, е принуден да отиде на училище и отново да научи всичко онова, което така добре е знаел и което вече няма да знае.

— Тогава няма никакъв смисъл — отговори високото осем левги животно — твоята душа да бъде тъй учена в утробата на майка ти, щом ще бъде толкова невежа, когато израстат косми по брадата. Но какво разбираш ти под „дух“?

— Какво ме питате! — рече бърбивият философ. — Нямам никаква представа. Казват, че духът не е материя.

— Не знаеш ли поне какво е материя?

— Много добре зная — отговори човекът. — Например този камък е сив и има определена форма, той има три измерения, тегло и е делим.

— Така — каза сириусецът, — но ще ми кажеш ли какво представлява това нещо, което ти изглежда делимо, сиво и с тегло? Ти виждаш няколко свойства, но познаваш ли същината му?

— Не — отвърна другият.

— Следователно ти не знаеш какво е материя.

Тогава г-н Микромегас се обърна към един друг мъдрец, когото държеше на палеца си, и го запита какво е душата му и какво прави тя.

— Съвършено нищо — отговори философът, последовател на Малбранш. — Бог върши всичко зарад мен, аз виждам всичко чрез него, аз правя всичко чрез него, той върши всичко, без аз да се намеся.

— Все едно, че не съществува — поде мъдрецът от Сириус. — А ти, приятелю — каза той на един философ от школата на Лайбниц, който беше също там, — какво е твоята душа?

— Тя е стрелка — отвърна философът, — която показва часа, докато моето тяло отмерва със звън часовете или, ако предпочитате, тя отбелязва със звън часовете, докато моето тяло показва часа, или пък моята душа е огледало на Вселената, докато моето тяло е рамката на това огледало. Всичко това е напълно ясно.

Едно поддръжниче на Лок стоеше съвсем наблизо и когато се обърнаха към него:

— Не зная — отвърна то — как мисля, но знам, че винаги съм мислил въз основа на сетивата си. Че има нематериални и разумни същества, в това не се съмнявам, но че е невъзможно за Бога да придаде мисъл на материята, много се съмнявам в това. Почитам вечната сила и не ми прилича да я ограничавам. Не твърдя нищо, задоволявам се да вярвам, че има повече възможни неща, отколкото си мислим.

Животното от Сириус се усмихна, то не намери, че този философ е най-малко мъдрият; джуджето от Сатурн щеше да разцелува привърженика на Лок, ако не беше крайното несъответствие между размерите им. Но за нещастие там имаше и едно животинче с четвъртита шапка, което пресече словоизлиянията на всички философски животинки. То рече, че знаело цялата тайна, че тя се намирала в *Summa theologiae*^[1] на свети Тома, и след това, като изгледа отгоре надолу двамата небесни обитатели, заяви, че те самите, техните светове, слънца, звезди, всичко е било създадено единствено за човека. При тази реч нашите двама пътешественици се облекнаха един на друг,

задъхвайки се от онзи неудържим смях, който според Омир е привилегия само на боговете. Раменете и коремите им подскачаха и при тези конвулсии корабът, който Микромегас бе сложил на нокътя си, падна в джоба на гащите на сатурнянина. Двамата добряци го търсиха дълго. Най-после намериха екипажа и го оправиха доста умело. Жителят на Сириус смъмри малките червейчета, говори им още, много добродушно, макар и да беше огорчен в дъното на сърцето си, като виждаше, че безкрайно малките са безкрайно горделиви. Обеща да им напише една хубава книга по философия със свършено ситни букви, в която те ще видят смисъла на нещата. И действително, преди да си замине, той им даде този том. Занесоха го в Академията на науките в Париж, но когато секретарят на Академията го отвори, той видя само бели листа: „А — си каза той, — подозирах, че такава книга ще ни даде.“

[1] Кратко изложение на богословието. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.